

ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

В.М. Галь, к.е.н., Національний банк України

Процес переходу України до якісно нової форми економічних відносин, що базуються на ринкових принципах ведення господарства, зумовлює необхідність внесення кардинальних змін до фінансово-кредитної сфери економіки, яка відіграє ключову роль в забезпеченні руху грошових потоків у економічній системі будь-якої країни та створює базові передумови суспільного відтворення. Основною ланкою цієї сфери є банківська система якій належить провідне місце у загальному механізмі організації й регулювання господарського життя суспільства. Банківська система виступає важливою складовою ринкової інфраструктури, забезпечуючи реалізацію інструментів грошово-кредитної політики центрального банку держави. Від ефективності функціонування банківської системи вирішальною мірою залежить соціально-економічний розвиток країни загалом.

На відміну від країн з високорозвиненою ринковою економікою, де вже сформувалась фінансова система з напрацьованим десятиліттями механізмом перерозподілу капіталу, в Україні серед усіх її елементів найбільшого розвитку набули комерційні банки. Саме вони, враховуючи зародковий стан небанківських фінансових інститутів, в сучасних умовах є найбільшим офіційним фінансовим посередником в Україні. Банківський сектор першим серед секторів вітчизняної економіки здійснив перехід до ринкових відносин. Це обумовило загострення протиріччя між темпами розвитку банківської системи та розвитком інших галузей економіки зі слабкорозвинутими ринковими відносинами. Проте розвиток банківського сектора в Україні до цього часу гальмується низкою чинників, які негативно впливають на його стійкість. Якщо розглядати вплив окремих чинників на розвиток банківської системи, то необхідно відзначити, що більшість цих чинників формується поза банківською системою і не може бути подолана зусиллями лише самих банків.

Найбільш характерними чинниками поза банківською системою, які впливають на стабільність банківської системи, є:

1. Триваюча загальноекономічна криза в Україні. Повільне реформування економічно-господарського життя суспільства, збереження осередків монополізму, що стримують розвиток малого і середнього бізнесу, призводять до зниження ефективності суспільного виробництва, а відтак – і до скорочення обсягів руху капіталу та інвестицій всередині країни. Все це обумовлює обмеженість ресурсної бази комерційних банків як важливих інститутів фінансового посередництва, знижуючи їх конкурентоспроможність на ринку надання банківських послуг.

2. Незадовільний фінансовий стан значної частини суб'єктів господарювання. На сьогодні близько половини суб'єктів господарювання є збитковими. Економічне середовище в Україні є несприятливим для здійснення суб'єктами господарювання своїх виробничо-господарських функцій. Лише небагато з названих суб'єктів господарювання виробляють продукцію, на яку існує стабільний попит і яка вчасно оплачується. Це призводить до підвищення ризику при кредитуванні реального сектора, обмежує участь банківського сектора у кредитуванні економіки.

Негаразди виробників позначаються на роботі банків, у яких збільшується обсяг несвоєчасно повернутої заборгованості, скорочуються залишки на рахунках клієнтів, що заважає розширенню масштабів їх діяльності, а звідси – і зміцненню їх конкурентних позицій. Крім того, наявність суттєвих за розміром “тіньової” та бартерної складових вітчизняної економіки, кризи платежів також не сприяють припливу фінансових ресурсів до банківської системи, “знекровлюючи” її.

3. Фінансова нестабільність. Не остаточно подолані інфляційні процеси скорочують реальні грошові доходи населення, обмежуючи можливість здійснення громадянами довгострокових заощаджень в комерційних банках. Це послаблює фінансовий потенціал банківської системи, що, у кінцевому випадку, “робить банківський кредит, ціна якого перевищує його фінансову віддачу у виробництві практично усіх видів продукції, недоступним для більшості суб’єктів господарювання. В свою чергу, низький рівень реального попиту на банківські кредити та інвестиції зменшує доходність та рентабельність банківських установ. Крім того, інфляція суттєво ускладнює процес нарощення банківською системою України власного капіталу, що в потенційною загрозою втрати нею стабільності.

4. Недосконалість існуючої законодавчої та нормативної бази в частині регулювання банківської діяльності. Правова основа взаємовідносин у кредитному процесі між клієнтом та банком не передбачає надійного захисту інтересів останнього. У можливій конфліктній ситуації банки не відчувають себе добре захищеними, адже необхідність організувати реалізацію заставленого майна та проводити розрахунки за першочерговими зобов’язаннями позичальника підвищують вірогідність отримання збитків внаслідок кредитування. Це обумовлює факт висування банками більш жорстких вимог до кредитоспроможності позичальнику що робить їх позички ще менш доступними та обмежує базу для отримання доходів.

Розвитку банківського сектора перешкоджає також відсутність належного законодавчого та нормативного забезпечення усього можливого спектру банківських операцій, внаслідок чого банки не завжди спроможні в повній мірі розвивати нові види послуг у відповідь на зростаючі потреби ринку, що послаблює їх здатність до ефективної конкуренції.

Таким чином, відчуваючи негативний вплив зовнішнього середовища, банківська система України переживає зараз не найкращі часи, що обумовлює необхідність підвищення та посилення її надійності, бути стійкою до зовнішніх та внутрішніх потрясінь, виконувати покладені на неї функції. В умовах ринкової економіки надійність банків є запорукою повноцінного виконання ними функцій фінансового посередництва, сприяння ефективному переливанню капіталу між регіонами, галузями, пропозиції різноманітних та недорогих банківських послуг. Крім цього, поєднання принципів надійності та результативності банківської діяльності є запорукою загального оздоровлення ситуації в економіці за рахунок широкого спрямування ресурсів у економічний розвиток держави. Саме такий вид банківської активності на фоні значного зниження темпів інфляції є необхідним засобом підвищення стійкості комерційних банків на довгострокову перспективу.

Розвиток банківської системи України стримується і за рахунок внутрібанківських чинників, серед яких є:

- недостатній рівень капіталізації банківської системи. Поступове нарощення капіталу сприятиме розширенню сфери послуг, укріпленню позицій комерційних банків у сфері кредитування та інвестицій;
- високі ризики кредитування. Наявність значних обсягів простроченої та сумнівної щодо повернення заборгованості у кредитному портфелі комерційних банків є наслідком проведення невиваженого банківського бізнесу, починаючи з часу становлення банківської системи;
- відсутність довгострокових кредитних банківських ресурсів. Більшість ресурсів, залучених комерційними банками, є короткостроковими. Важливою умовою для довгострокового кредитування реального сектора економіки є наявність довгострокових депозитів. Вирішення цієї проблеми пов'язане з формуванням системи гарантування вкладів населення;
- рівень банківського менеджменту. Недостатнє вивчення та аналіз фінансового стану позичальників негативно відображається на якості активів банків і є результатом зниження прибутковості банківської системи та погіршення якості кредитного портфеля;
- вузький спектр послуг відповідно до постійно зростаючих вимог споживачів.

Подальший розвиток банківської системи неможливий за відсутності використання міжнародного досвіду ведення банківської справи, впровадження сучасних банківських та інформаційних технологій, розширення і вдосконалення банківських послуг.

Якщо на початку свого становлення вітчизняна банківська система мала можливість отримувати інфляційні прибутки, обслуговуючи поточні потреби комерційних структур та зосереджуючи головну увагу на швидкоокупних операціях торгово-посередницького характеру, короткострокових валютних та інших фінансових операціях, то, з часом, певна стабілізація економічної сфери відчутно знизилася доходність банківських операцій, вимагаючи поступової переорієнтації банківської діяльності на такі традиційні шляхи отримання доходів банками в усьому світі, як кредитування реального сектора та довготривалі інвестиційні операції. Це дозволить прискорити необхідну реструктуризацію виробництва, підвищити економічний потенціал підприємницького сектора, що в перспективі матиме важливий макроекономічний ефект, який виявлятиметься через пожвавлення ділової активності, зростання обсягу ВВП, поліпшення економічної кон'юнктури. Зважаючи на тісний зв'язок банківського та промислового секторів, вищевказане сприятиме збільшенню фінансового потенціалу комерційних банків, їх можливостей щодо вигідного маневрування ресурсами, і як наслідок, стійкості в умовах конкуренції на банківському ринку. З огляду на поступове підвищення участі іноземного капіталу у вітчизняному банківському секторі, істотне зниження рівня маржі за операціями та рентабельності банківських операцій, порівняно з початком 90-х років, а також поступову активізацію на "традиційних" банківських ринках небанківських кредитних установ – фінансових, страхових компаній, інвестиційних фондів, свідчить про тенденцію до посилення банківської конкуренції в Україні. Щоб бути здатними її витримати, для вітчизняних банків важливим є вийти на принципово новий рівень надання банківських послуг, розширювати їх асортимент, підвищувати якість, вдосконалювати форму обслуговування, що передбачатиме високий рівень їх конкурентоспроможності.

Стратегічною метою державної політики у банківській сфері на сучасному етапі є забезпечення системної стабільності та створення необхідних умов для розвитку ринку банківських послуг на основі здорової конкуренції. Банківська діяльність в конкурентних умовах повинна здійснюватися на єдиних принципах, встановлених для кредитних організацій, базуватися виключно на комерційних інтересах та відповідати пруденційним і іншим вимогам нормативно-правового характеру. Державна політика по відношенню до банківського сектора має сприяти збереженню та укріпленню ринкових засад діяльності комерційних банків, використовувати переважно непрямі методи впливу на процеси, що протікають у банківській системі.

На виконання пункту 1 Указу Президента України від 14.07.2000 № 891/2000 “Про заходи щодо зміцнення банківської системи України та підвищення її ролі у процесах економічних перетворень” Національним банком України, за участю Асоціації українських банків, окремих комерційних банків, представників органів державної влади та науковців, було підготовлено проект Комплексної програми розвитку банківської системи України, згідно з якою подальший розвиток банківського сектора економіки вбачається за такими напрямками:

- зростання рівня концентрації банківського капіталу;
- стимулювання притоку іноземного капіталу;
- створення умов для збільшення обсягів кредитування реального сектора економіки;
- організація та забезпечення ефективної діяльності Українського банку реконструкції та розвитку, універсальних та спеціалізованих банків;
- зміцнення ресурсної бази комерційних банків;
- розвиток конкуренції на ринку банківських послуг;
- удосконалення системи нагляду за діяльністю банків;
- врегулювання в установленому порядку процедури банкрутства банків;
- завершення гармонізації норм бухобліку та звітності за міжнародними стандартами та рекомендаціями Євросоюзу;
- удосконалення порядку реалізації заставленого майна з метою захисту інтересів кредиторів;
- стимулювання зростання обсягів грошових вкладів населення та розширення гарантій збереження таких вкладів;
- удосконалення банківського законодавства тощо.

Успішність процесу реформування банківської сфери досягатиметься через дотримання таких основних принципів діяльності комерційних банків як надійність та ефективність, незалежність, прозорість, рівність, підзвітність, відповідність тенденціям розвитку ринків і нових технологій, конкурентоспроможність.